

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО РОЗГЛЯДУ СУДОМ СПРАВ ПРО УСИНОВЛЕННЯ

SINGLE PROCEEDINGS FOR CONSIDERING THE COURT PROCEEDINGS ABOUT UPDATING

Шевелуха М.О.,

*студентка IV курсу юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

У статті розкривається порядок окремого провадження щодо розгляду судом справ про усиновлення за законодавством України. Розглядаються особливості правового регулювання окремого провадження щодо розгляду судом справ про усиновлення.

Ключові слова: усиновлення, окреме провадження, батьківське піклування, захист прав дитини, охорона інтересів дитини.

В статье раскрывается порядок особого производства по рассмотрению судом дел об усыновлении по законодательству Украины. Рассматриваются особенности правового регулирования особого производства по рассмотрению судом дел об усыновлении.

Ключевые слова: усыновление, отдельное производство, родительская забота, защита прав ребенка, охрана интересов ребенка.

The article reveals the order of separate proceedings concerning the consideration by the court of cases on adoption under the legislation of Ukraine. The peculiarities of the legal regulation of a separate proceedings concerning the consideration of adoption cases by the court are considered.

Key words: adoption, separate proceedings, parental care, child protection, protection of the interests of the child.

Останнім часом особливої актуальності набувають теоретичні та практичні розробки щодо особливостей правового регулювання усиновлення, оскільки в сучасних умовах важливого значення набувають усі питання, що пов'язані з соціальним захистом дитини, позбавленої родинного середовища. Крім того, сьогодні питання щодо законодавчого врегулювання даної сфери праввідносин вбачається актуальним для дослідження, оскільки в деяких випадках усиновлення не лише не відповідає основному його принципу – відповідності усиновлення інтересам дітей, а й становить загрозу їхньому життю та здоров'ю, що викликає широку дискусію з приводу доцільності існування інституту усиновлення дітей. Тому, безумовно, пріоритетним завданням є аналіз даної проблеми з урахуванням норм чинного законодавства. У зв'язку з цим актуальним вбачається розгляд особливостей окремого провадження щодо розгляду судом справ про усиновлення.

Питання усиновлення в Україні у сучасній юридичній літературі приділяється значна увага. Зокрема, слід виділити праці М.А. Гурвіча, В.В. Комарова, Я.П. Зейкана, В.І. Тертишнікова, С.В. Курильова, Я.Л. Штутгіна та інших. Однак, незважаючи на вагомий внесок до зазначеної проблематики, дослідження питань щодо розгляду судом справ про усиновлення залишається відкритим для дискусій, що й зумовлює актуальність дослідження у цьому напрямі з метою удосконалення належного регулювання усиновлення.

Актуальність зумовлена тим, що це питання повинно досліджуватися, оскільки створення умови для реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї є однією з основних засад державної політики щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Вищезазначене й свідчить про актуальність дослідження особливостей окремого провадження щодо розгляду судом справ про усиновлення.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей правового регулювання та окреме провадження щодо розгляду судом справ про усиновлення.

Інститут усиновлення покликаний забезпечити нормальне сімейне життя і виховання дітям, які не мають батьків або позбавлені батьківського піклування з інших причин. Усиновлення провадиться у найвищих інтересах дитини для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Причому законодавство не встановлює обмежень щодо усиновлення дітей за ознаками раси, національності, релігії.

Особливості справ про усиновлення полягають у тому, що на відміну від інших цивільних справ, їх предметом

є встановлення усиновлення, що, по суті, є вирішенням долі дитини; дана категорія справ порушується не тільки громадянами України, а й іноземними громадянами; обов'язковими суб'єктами судочинства в цих справах є ряд державних органів: органи опіки і піклування, Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини, дитячі будинки тощо.

Особливістю даної категорії справ є також і дотримання заявниками обов'язкової досудової процедури, яка складається із звернення до відповідних державних органів, а також до установ, де утримується дитина, та отримання від цих установ відповідних документів, які є передумовою для звернення до суду та доказами. Зазначений комплекс особливостей суттєво відрізняє справи про усиновлення від інших категорій справ, які розглядаються в порядку цивільного судочинства, тому в процесі їх розгляду та вирішення судами виникає чимало проблемних ситуацій, вирішення яких не завжди передбачено законодавством. Як наслідок, в деяких випадках судами виносяться незаконні та необґрунтовані рішення про усиновлення.

Запровадження судового порядку усиновлення пояснюється й тим, що оскільки метою цього юридичного акта є охорона інтересів дітей, він повинен контролюватися державою. У зв'язку з необхідністю вирішення під час усиновлення складних питань цивільне процесуальне законодавство регламентує судовий порядок розгляду і вирішення пов'язаних з ним справ у порядку окремого провадження за заявою особи, яка бажає усиновити дитину.

Розгляд справ про усиновлення дітей, які проживають на території України, громадянами України, іноземними громадянами та особами без громадянства здійснюється в порядку окремого провадження. Норма про підсудність зазначеної категорії справ є конкретизованою щодо суб'єкта усиновлення і визначає підсудність без альтернативи.

Відповідно до ч. 1 ст. 293 ЦПК України окреме провадження – це вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [1].

Що стосується особливостей даного виду провадження, то окреме провадження відрізняється від інших видів провадження за своїм предметом і завданнями суду, а також особливостями процесуального порядку розгляду справ. Так, найважливішою особливістю справ окремого

провадження є відсутність у них спору про право. Найчастіше під спором про право розуміють «певний стан суб'єктивного права» і стверджують, що спір є суть суперечності, конфлікт, протиставлення сторін. Однак відсутність спору ще не означає абсолютної безспірності справи. Сама необхідність установлення факту, який уже в силу цього не є очевидним, підтверджує можливість існування спору про факт. Крім того, сама особа, відповідно до якої розглядається справа, може оспорити подану в суд заяву, тобто «спорити по суті справи» [2, с. 77].

Правова природа справ про усиновлення зумовлена процесуальною специфікою справ окремого провадження, що проявляється в таких ознаках:

1) судова діяльність у справах про усиновлення направлена на підтвердження наявності або відсутності усиновлення шляхом встановлення наявності усіх позитивних та відсутності усіх негативних умов усиновлення;

2) справи окремого провадження характеризуються тим, що метою судової діяльності по більшості із них є охорона інтересів фізичних та юридичних осіб. Охоронюваний законом інтерес у справах про усиновлення – це передбачена нормами об'єктивного права (ст. 207 СК) можливість особи звернутися до суду за створенням умов задля реалізації юридичного інтересу усиновити дитину (повнолітню особу);

3) справи про усиновлення як справи окремого провадження є безспірними. Але у справах про усиновлення можливе виникнення спору про окремий факт з незацікавленою особою, у більшості випадків з державним органом (невідповідність особи усиновлювача вимогам закону, відсутність згоди дитини тощо), що не є тотожним із спором про право, тому не може призводити до залишення заяви без розгляду [3, с. 134].

Усиновлення на підставі рішення суду охоплює такі випадки: 1) усиновлення в Україні її громадянами дитини, яка також є громадянином України; 2) усиновлення в Україні її громадянами повнолітньої особи, яка також є громадянином України; 3) усиновлення в Україні іноземцями та особами без громадянства дитини, яка є громадянином України; 4) усиновлення в Україні дитини, яка є іноземкою і проживає на території іншої держави, громадянином України або іноземцями та особами без громадянства.

Для справ про усиновлення громадянами України характерними процесуальними наслідками є виникнення процесуальних правовідносин між судом та суб'єктами усиновлення, виникнення провадження у справі та продовження розвитку процесу, початок перебігу процесуальних строків.

Особливістю справ про усиновлення є відсутність таких матеріально-правових наслідків відкриття провадження у справі, як початок перебігу строків позовної давності у зв'язку з тим, що до сімейних правовідносин позовна давність не застосовується. Окрім зазначеного, для справ про усиновлення громадянами України неможливе застосування строків позовної давності внаслідок того, що в такому порядку розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності усиновлення, а позовна давність є строком для звернення за захистом порушеного або оспорюваного права.

Враховуючи процесуальні особливості справ про усиновлення дітей громадянами України, виділяються передумови права на звернення громадян до суду із заявою про усиновлення, дотримання яких є обов'язковим для порушення справи: 1) наявність правоздатності та дієздатності; 2) підвідомчість справи суду; 3) юридична зацікавленість заявників; 4) дотримання правил підсудності; 5) належне оформлення заяви про усиновлення.

Слід зауважити, що є недостатньо дослідженими процесуальні питання усиновлення дітей іноземцями. Усиновлення дітей громадянами інших держав підпорядкову-

ється низці вимог, що виключають вільне розпорядження долею дитини. Існування цих правил пояснюється, зокрема, прагненням запобігти перетворенню дітей на товар, предмет наживи для тих, хто готовий вчинити такий злочин.

В законодавстві України встановлена низка особливостей, які слід враховувати при здійсненні усиновлення іноземними громадянами:

1) іноземці можуть усиновити українську дитину лише після вичерпання національних можливостей її влаштування в сім'ю;

2) переважне право на усиновлення дитини – громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини, громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги, подружжя;

3) для здійснення усиновлення іноземцями дитина має пробути не менше одного року на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини;

4) іноземні громадяни не можуть всиновлювати українських дітей віком до одного року [4, с. 95–100].

Усиновлення на підставі рішення суду охоплює такі випадки: 1) усиновлення в Україні її громадянами дитини, яка також є громадянином України; 2) усиновлення в Україні її громадянами повнолітньої особи, яка також є громадянином України; 3) усиновлення в Україні іноземцями та особами без громадянства дитини, яка є громадянином України; 4) усиновлення в Україні дитини, яка є іноземкою і проживає на території нашої держави, громадянином України або іноземцями та особами без громадянства [1].

Складність усиновлення, обтяженого іноземним елементом, викликана й тим, що для регулювання цієї сфери правовідносин застосовується не лише національне законодавство, а й міжнародні та міждержавні нормативно-правові акти, які мають свої особливості. Однак наявним є недосконалість норм міжнародних актів, що призводить до порушення прав дітей, що всиновлюються.

З огляду на всі проблеми та на значущість самого інституту усиновлення вбачається за необхідне:

1) розмежувати повноваження органів державної влади в сфері усиновлення та їх посадових осіб;

2) встановити сувору відповідальність за порушення нормативно-правових актів, що регулюють вказані правовідносини;

3) встановити громадський контроль дотримання прав та інтересів дітей – громадян України під час міжнародного усиновлення;

4) легалізувати діяльність комерційних агентств у сфері усиновлення з іноземним елементом [5, с. 130–131].

В сучасних умовах усиновлення відіграє провідну роль в становленні правової держави та громадянського суспільства, оскільки інститут усиновлення покликаний забезпечити нормальне сімейне життя і виховання дітям, які не мають батьків або позбавлені батьківського піклування з інших причин. Однак як в теорії, так і на практиці відсутній єдиний механізм вирішення справ про усиновлення, не всі положення законодавства регулюють правовідносини усиновлення відповідно до міжнародних стандартів.

Проблемними залишаються питання, які виникають в процесі як національного, так і міжнародного усиновлення, що проявляється у недосконалості законодавства щодо усиновлення, зокрема, у неконкретності окремих норм законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення, та розбіжності трактування чинного законодавства всіма учасниками процесу усиновлення тощо. Все це й зумовлює актуальність подальшого дослідження усіх питань, пов'язаних з вирішенням всіх цих моментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-VI (в редакції від 07.01.2018 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № № 40–41, 42. Ст. 492.
2. Татулич І.Ю. Процесуальні особливості розгляду та вирішення справ окремого провадження. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 682. Правознавство. С. 76–80.
3. Стоянова Т.А. Процесуально-правова природа справ про усиновлення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 56. С. 133–138.
4. Деркаченко Ю. Правова забезпеченість і соціальна зумовленість міжнародного усиновлення. *Юридична Україна*. 2006. № 4. С. 85–100.
5. Мудрецька Г.В., Рагімова Е.М. Актуальні питання судового розгляду справ про усиновлення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 129–131.